

DE VROEGSTE GESCHIEDENIS VAN HET GENTSE ST. AGNEETECONVENT (1434 - 1454)

Bijdrage tot de studie van de Moderne Devotie in onze gewesten

door

CARLA MORLION

1. *Korte situering van het onderwerp*

In 1434 ontstond te Gent een gemeenschap van de Zusters van het Gemene Leven. Het betrof hier een dochterstichting van het huis Syon te Oudenaarde.

In 1454 werden deze Gentse Zusters omgevormd tot reguliere kanunnikessen van de H. Augustinus; hun klooster is in het Gentse als „St. Agneete” bekend¹.

De belangrijkste bron voor de vroegste geschiedenis van dit St. Agneeteconvent is ongetwijfeld de kloosterkroniek, die de periode 1434-1535 behandelt². Drie auteurs stelden deze kroniek samen. De eerste was rector Jan Bellins³, die de periode 1434-1474 beschrijft. Het tweede deel werd opgesteld door zuster Wouburch van Thorout, die voor een gedeelte de vorige periode hernam en die de geschiedenis van het klooster verder behandelde tot 1487. En tenslotte was er nog een anonieme kloosterlinge die omstreeks 1535 het relaas verder aanvulde⁴.

Het is onze bedoeling in deze korte bijdrage enige aspecten van die vroegste geschiedenis van het St. Agneeteconvent nader te belichten, vooral omdat enkele vooraanstaande Gentenaren die jonge gemeenschap moreel en materieel gesteund hebben.

(1) Voor een historische schets van het St. Agneeteconvent, literatuuroverzicht en bronnenmateriaal (vnl. betreffende de middeleeuwse periode), cfr. C. MORLION, *Het St. Agneeteconvent te Gent (1434-1535)*. Proeve van een mentaliteitsgeschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1981. Voor een korte samenvatting van enkele aspecten uit deze studie, zie C. MORLION, *De onuitgegeven kloosterkroniek van het St. Agneeteconvent als bron voor de deugdenspiegel en spiritualiteitsbeleving bij de vrouwelijke Moderne Devoten*, in *Ons Geestelijk Erf*, jrg. 56, 1982, p. 342-362. Een studie van St. Agneete voor het *Monasticon belge* is in voorbereiding door E. Van Mingroot en J. Goossens.

(2) Telkens wij naar passages uit deze kroniek verwijzen, zullen wij gebruik maken van de afkorting K., gevolgd door de betreffende folia. Voor een codicologische beschrijving, bewaarplaats e.d. van deze kroniek, cfr. C. MORLION, *De onuitgegeven kloosterkroniek...*, p. 344-348. De uitgave van deze kroniek wordt voorbereid in de K.U. Leuven.

(3) Prior van Bois-Seigneur-Isaac (1450-1458), daarna rector in St. Agneete (1458-1464 en 1469-1474); overleden als rector van Ter Elze (Zichem) in 1483. Hij had toegang tot voor ons thans verloren documenten, en was zelf ooggetuige van een aantal van de verhaalde gebeurtenissen.

(4) Voor meer uitvoerige informatie betreffende deze auteurs cfr. C. MORLION, *De onuitgegeven kloosterkroniek...*, p. 347-348. Zie ook voetnoot (103).

2. Enige beschouwingen betreffende de Moderne Devotie en de Zusters van het Gemene Leven

De gemeenschappen der Zusters van het Gemene Leven gingen rechtstreeks terug op Geert Groote, de vader van de Moderne Devotie. In 1374 stond deze immers zijn huis in Deventer af aan arme vrouwen die alleen leefden. Deze gemeenschap werd het Mr. Geertshuis genoemd. Er werd hier geen nieuwe orde gesticht — daarvoor was toestemming van de paus nodig — maar wel werd er een verblijfplaats zonder verbin-tenis opgericht: de bewoners ervan bleven leken. Aanvankelijk waren alleen het huis en het onderhoud ervan gemeenschappelijk, doch in de lange versie van de statuten (1397) kwam de idee van een gemeenschappelijk leven meer naar boven⁵. Vooral omwille van een numerieke groei en onder de bezielende leiding van rector Johannes Brinckerinck⁶, verspreidden de Zusters zich vanaf 1398-1399. De pastorale zorg werd toevertrouwd aan de Broeders van het Gemene Leven of aan de parochies⁷. Tengevolge van de vele verdachtmakingen en het verlangen naar een strenger monastiek leven gingen de meeste gemeenschappen ertoe over om een regel aan te nemen⁸.

De Zusters waren in elk geval de passieve leden van de beweging der Moderne Devotie, in die zin dat ze niet predikten, geen religieuze tractaten schreven en zich evenmin bezighielden met sociaal werk, zoals ziekenverpleging of onderwijs. Hun dagelijkse arbeid was spinnen, eventueel ook weven⁹. Evenmin oefenden ze enige rechtstreekse invloed uit op andere groepen, alhoewel hun stichtend voorbeeld aanstekelijk werkte. Ze zetten echter alle idealen van het Gemene Leven in praktijk om, en dit waren voornamelijk de nederigheid en de gehoorzaamheid, gekoppeld aan gebed, werk en meditatie¹⁰.

(5) Omwille van de vele aanvallen die de Zusters moesten doorstaan, wou men laten doorschemeren dat deze lange versie van de statuten reeds uit 1379 dateerde. Men hield hen namelijk voor Begijnen en deze waren op het Concilie van Vienne (1311) veroordeeld. Daarom wilde men a.h.w. achteraf stipuleren dat de Zusters van in het begin nooit Begijnen geweest waren. De verdachtmakingen t.o.v. de Zusters ontstonden juist omdat in werkelijkheid toch een nieuwe orde gesticht werd en alles op een monastiek leven wees, zij het dan zonder geloften. Daarom onderzocht de Inquisitie hun gemeenschappen. De Zusters onderscheidden zich echter van de Begijnen vooral door een uitgesprokener gemeenschapskarakter in werk, bezit en levenstrant. Cfr. R. POST, *The Modern Devotion. Confrontation with Reformation and Humanism*, (Studies in Medieval and Reformation Thought, vol. 3), Leiden, 1968, p. 259-275.

(6) L. BREURE, Johannes Brinckerinck, in *Spiegel Historiae*, jrg. 14, 1979, p. 553-558.

(7) In de St. Agneetekroniek wordt verhaald hoe enkele zusters begraven werden op het kerkhof van de St. Michielsparochie (K. f. 30v. a.); bij de kerkwijding (1482) waren er ook moeilijkheden met de parochiepriesters van St. Michiels (K. f. 46v.-47).

(8) Specifiek voor St. Agneete, zie verder in dit artikel.

(9) „mette werke, met twine te drayene, ende met anderen eenpaerliken aerbeide harer hande” (K. f. 5).

(10) R. POST, o.c., p. 497.

3. De eerste jaren van het St. Agneeteconvent (1434-1454)

Zoals gezegd ontstond dus in 1434¹¹ in Gent een dochterstichting van het huis Syon te Oudenaarde. Deze Gentse gemeenschap werd gevormd door „leeckensusteren”, die geen geloften aflegden, geen habijt droegen en vrijwillige armoede beoefenden¹². Het staat vast dat Syon op dat ogenblik een huis van Zusters van het Gemene Leven was, en uit de oudste levensbeschrijvingen blijkt dat de Gentse zusters ook tot die strekking behoorden¹³. Op te merken is dat dit Gentse huis niet de enige dochterstichting was van Syon Oudenaarde: ook St. Margriete te Deinze¹⁴ en de gemeenschap Syon te Kortrijk¹⁵ gaan op dit moederhuis terug.

Waarom juist Gent als vestigingsplaats werd uitverkozen wordt in de kroniek van St. Agneete niet gezegd. Immers, te Gent waren er op dat moment reeds twee huizen van de Moderne Devotie, namelijk het „St. Barbelenhuis te Jeruzalem”¹⁶ en het klooster der reguliere kanunnikessen van Galilea, aangesloten bij het Kapittel van Windesheim¹⁷. In 1439 werd er ook nog een huis van Broeders van het Gemene Leven opgericht¹⁸. R. Vanderdonckt suggereert dat er weinig samenwerking bestond tussen de huizen der Moderne Devotie, daar Syon anders Gent toch niet zou verkozen hebben als nieuwe vestigingsplaats. Ons inziens kan dergelijke handelswijze echter juist geïnterpreteerd worden als bewijs voor het bestaan van een zeer gemotiveerde en geïnteresseerde groep Gentenaars die zich betrokken voelden in de kring der Moderne Devotie¹⁹.

(11) Misschien begin 1435 omdat men de paasstyl gebruikt.

(12) K. f. 2v.

(13) Cfr. R. VANDERDONCKT, *Moderne Devotie te Oudenaarde. Geschiedenis van Onze Lieve Vrouw van Sion van de XIIIde tot het einde van de XVde eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1964. In deze studie wordt de vraag gesteld in welke mate het huis Syon op zijn beurt onder invloed stond van Noord-nederlandse Zusters van het Gemene Leven. R. Vanderdonckt vermoedt dat er zekere „uitheemse elementen” in Syon waren, sterk genoeg om er zelfs de spreektaal te beïnvloeden: zo noemden deze zusters hun mater niet „moeder”, maar „moer”, zoals in Nederland gebruikelijk was (ID., o.c., p. 42-45).

(14) A. CASSIMAN, *De Moderne Devotie of Geert Grote in Oost-Vlaanderen*, in *Ons Geestelijk Erf*, jrg. 26, 1952, p. 150-152; cfr. ook M.R. VAN FLETEREN, *Moderne Devotie te Deinze. Geschiedenis van Sint-Margrieten of Bethlehem van de XIIIde tot het begin van de XVIde eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1968.

(15) Syoens kloosterkroniek uit de XVde-XVIde eeuw, uitgeg. D.A. STRACKE, in *Ons Geestelijk Erf*, jrg. 10, 1936, p. 190-191.

(16) Dit huis ontstond onder impuls van Joris Vrancke in 1423. In 1454 aanaardden zij de regel van de H. Augustinus. R. VANDERDONCKT, o.c., p. 41-42 en p. 55.

(17) Dit klooster werd in 1431 opgericht door Jan Eggaert, in samenwerking met het klooster der reguliere kanunniken van Elsegem, aangesloten bij het Kapittel van Windesheim. E. VAN MINGROOT, *Domus Beatae Mariae de Galilea in Gandavo*, in *Monasticon Windeshemense*, dl. 1: Belgen (Archief- en Bibliotheekwezen in België, extranr. 16), 1976, p. 236-268.

(18) N. GEIRNAERT, *Domus Sancti Jheronimi Gent*, in *Monasticon Fratrum Vitae Communis*, dl. 1: Belgen en Nordfrankreich, (Archief- en Bibliotheekwezen in België, extranr. 18), 1977, p. 47-69.

(19) R. VANDERDONCKT, o.c., p. 41-42 en 55.

De Zusters die uit Syon naar Gent kwamen, brachten volgens het verhaal van Bellins niets anders mee dan hun devotie en de klederen die zij droegen. Buiten een klein huisje, dat zij ter beschikking kregen van Gillis Spierinc, bezaten zij werkelijk niets²⁰.

Betreffende deze Gillis Spierinc zijn slechts enkele schaarse gegevens bekend. Jan Bellins zegt dat Spierinc priester was²¹ en de kroniek vermeldt ook zijn overlijdensdatum: 14 augustus 1452²². In het obituarium van Elsegem komt zijn naam voor tussen de „Benefactores ... qui habent fraternitatem”. Daar wordt hij genoemd: „Dominus Egidius Spierinc alias de Grauwe”²³. Hieruit blijkt dat Spierinc dus nauw verbonden was met de kring der Moderne Devotie. Het feit dat hij een huisje ter beschikking stelde van de nieuwaangekomen zusters, beduidt dat hij reeds vroeger bekend was met het huis Syon te Oudenaarde.

Algemeen waren de Zusters van het Gemene Leven immers uit eigen beweging niet erg expansief. Gewoonlijk werden nieuwe huizen pas opgericht na vraag van vooraanstaande leken of buitenstaanders. Zo stuurde men zusters uit Syon Oudenaarde naar Kortrijk op vraag van Pieter de Heeze, vader van een der zusters. Het huis te Deinze werd door Syon gesticht op verzoek van Inghel van Gavere²⁴. Wellicht heeft Gillis Spierinc een dergelijke rol gespeeld voor de vestiging van een nieuw fratersenhuis te Gent?

De relatie met Elsegem — die evenmin rechtstreeks uit de bronnen blijkt — verdient in dit kader zeker een nader onderzoek²⁵. Net als Spierinc, bleken immers nog andere vrienden van de jonge stichting banden met Elsegem te hebben. Zo bijvoorbeeld Jan Eggaert, in 1433 de grootste weldoener van het klooster ten Walle in Elsegem²⁶ en stichter

(20) „noch stoel noch banke noch tafele noch gheene alsulke dinghen hebbende” (K. f. 3v.). Ligging van dit huis is onbepaald.

(21) K. f. 3v.

(22) K. f. 114v.

(23) Le prieuré augustin d'Elseghem, près d'Audenarde, et son obituaire, uitgeg. A.R. FAYEN, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, jrg. 4, 1901-1902, p. 358.

(24) R. VANDERDONCKT, o.c., p. 41-44. Algemeen was een „geestelijke veroveringsdrang” de huizen van de Moderne Devoten vreemd. In zichzelf gekeerd, waren zij meer op zelfheiliging gericht, en zochten ze niet naar de uitbreiding van hun instelling. Zo heeft R. Post terecht opgemerkt dat bij de stichting der fratershuizen het initiatief gewoonlijk uitging van buitenstaanders. Cfr. W. LOURDAUX, *Moderne Devotie en Christelijk Humanisme*. De geschiedenis van St. Maarten te Leuven van 1433 tot het einde der XVIde eeuw, Leuven, 1967, p. 20 en R. POST, *De Moderne Devotie*. Geert Groote en zijn stichtingen, Amsterdam, 2de uitgave 1950, p. 48.

(25) Reguliere kanunniken, aangesloten bij het Kapittel van Windesheim. Gesticht door Bernard van den Bossche of van Brakel in 1416, en dit met behulp van Rooklooster. E. VAN MINGROOT, *Domus Beatae Mariae de Vallo in Elseghem (O.-L.-Vrouw ten Walle)* in *Mon. Wind.*, dl. 1, p. 84-107.

(26) Jan Eggaert was de zoon van de schatmeester van het graafschap Holland-Zeeland en heer van Purmerend. Hij was verwant aan de reeds genoemde Bernard van Brakel (zie voetnoot 25) en werd lange tijd zelfs aanzien als één van de medestichters van Elsegem. Twee van zijn zonen werden zelfs prior in dit klooster. E. VAN MINGROOT, *Elseghem*, in *Mon. Wind.*, dl. 1, p. 101; 107; 257.

van het klooster Galilea te Gent²⁷. Deze man had de gewoonte om St. Agneete „thuys van gratien” te noemen²⁸. Naast andere weldaden schonk hij de zusters 7 pond grooten. Hij overleed op 9 juli 1452²⁹.

Ook Pieter Colins en zijn vrouw Lysbeth kwamen de zusters ter hulp in de dagelijkse noden³⁰. De overlijdensdatum van Lysbeth is in de kroniek opgetekend: 8 december 1451³¹. Ook hun namen vinden we terug in het obituarium van Elsegem³².

Het godshuis kreeg verder nog een belangrijke impuls vanwege „iof-frouwe Aechte vander Eeken”. Deze devote vrouw had de zusters zeer lief en zij was het, die erop aandrong dat de gemeenschap de naam van St. Agneete³³ zou aannemen. Zij overleed op 8 januari 1448 n.s. en is eveneens vermeld in het obituarium van Elsegem³⁴.

Het feit dat enige belangrijke „vrienden” van het jonge godshuis in contact stonden met Elsegem, geeft eens te meer de aanduiding dat men dergelijke giften aan religieuze instellingen niet als losstaande gegevens mag beschouwen, maar dat zulke handelingen pasten in de algemene interessesfeer en mentaliteit van leken, die zich betrokken voelden bij een religieuze stroming, in casu de Moderne Devotie. Heeft Elsegem de stichting uit Oudenaarde te Gent bepaald, uitgelokt of aangemoedigd? De bronnen geven daarop geen sluitend antwoord, maar maken een dergelijke hypothese zeer plausibel. Deze veronderstelling wordt nog meer waarschijnlijk daar Elsegem vlakbij Oudenaarde gelegen is, en Gillis Spierinc, de eerste weldoener van „thuys van gratien”, ook tot de goede vrienden van Elsegem behoorde. Alleszins blijkt er van meet af aan tussen Elsegem en de nieuwe stichting te Gent een relatie te zijn geweest, die later nog versterkt werd door het feit dat, eens in 1454 de regel van de reguliere kanunnikessen van de H. Augustinus aangenomen, de prior van Elsegem als visitator van het nieuwe St. Agneeteklooster werd aangesteld, en dat St. Agneete een aantal rectoren uit Elsegem bekwam.

Uit die eerste jaren zijn ons de namen van nog andere weldoeners bekend, zij het dan dat we voor hen over minder inlichtingen beschikken. In de obituaire lijst, door Bellins aan de kroniek toegevoegd, ont-

(27) K. f. 30v.b. Cfr. E. VAN MINGROOT, Galilea, in Mon. Wind., dl. 1, p. 257 en 266.

(28) Men noemde de gemeenschap ook „thuys van nazareth” (K. f. 32v.).

(29) K. f. 114v. Cfr. ook E. VAN MINGROOT, Galilea, in Mon. Wind., dl. 1, p. 257 en A. FAYEN, o.c., p. 330-332.

(30) K. f. 4.

(31) K. f. 116.

(32) „Item Petri Colins et uxoris suae, Gandensium qui dederunt unum calicem cum pathena, unum corporale et pulchram bursam et sepius tempore paupertatis nostre nobis fideliter astiterunt...”, A. FAYEN, o.c., p. 346; 376.

(33) Dat de naam „St. Agneete” reeds voor 1454 (wanneer de regel aangenomen werd, cfr. infra) in gebruik was, blijkt ook uit een akte van de Gentse Schepenen van de Keure van 25 augustus 1453 (Stadsarchief Gent, Jaarregisters van de Keure, Inv. 301, boek 43, 1453, f. 3); zie ook voetnoot (28) voor de andere benamingen.

(34) „Item domicelle Agathe van der Eeck, vidue Gandensis, que nobis quinquaginta nobilia, unde ecclesia antiqua tecta fuit et porta monasterii,...”, A. FAYEN, o.c., p. 345-346; p. 370.

breekt immers een folium³⁵, zodat vele waardevolle informatie niet bewaard is. Toch kennen we de namen van Gillis de Heect³⁶, meester Pieter Plivier³⁷ en Jan van Cortrycke³⁸.

Al deze mensen hielpen het jonge godshuis met propaganda, met hun invloed en relaties en vooral met geld en giften. Voor een jonge gemeenschap, die als het ware van de grond af opgebouwd werd, was het vinden van de „juiste vrienden” immers een *conditio sine qua non* voor het verdere voortbestaan.

Rest ons nog de vraag hoeveel en welke zusters er uit Oudenaarde gekomen zijn om het nieuwe godshuis op te richten? A. Cassiman vermeldt in dit verband de namen van moeder Gheertruyt en van zes andere zusters³⁹. Toch is de zaak niet zo eenvoudig als door Cassiman voorgesteld. Van die zes zusters die Cassiman opsomt zijn er slechts twee waarvan met zekerheid geweten is dat ze uit Syon kwamen namelijk Agneete Seesen „eene van den eersten die uuten huuze van Syon comen waren”⁴⁰ en Barbele van den Hole „eene van den susterkins die in voerleden tijden van Oudenaarde ghesonden waren”⁴¹. Het feit dat dergelijke gegevens niet vermeld worden over de andere zusters die Cassiman noemt, lijkt zijn stelling te ontkrachten: als men wist dat een zuster uit Syon kwam, vond men het blijkbaar de moeite waard om dit feit mee te delen. Het „niet vermelden” kan hier dus geïnterpreteerd worden als een „argumentum ex silentio” voor de onjuistheid van Cassimans stelling. Wel spreekt de kroniek inderdaad van „vive van den ouden susteren”, maar dit kunnen dus evenzeer uit Gent afkomstige zusters zijn die ingetreden zijn na de oprichting van het nieuwe godshuis⁴². Waren er nog andere zusters uit Oudenaarde die gestorven zijn zonder

(35) C. MORLION, *De onuitgegeven kloosterkroniek ...*, p. 345.

(36) K. f. 4; gestorven op 9 mei 1447, cfr. K. f. 114v.

(37) „prochiaen te sinte Michiels, een notabel ende gheleert man”, K. f. 4; F. DE POTTER, *Gent van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. 7, facs. Gent, 1969, p. 516 vernoemt een Pieter „Pluvier” onder de pastoors van de St. Jacobsparochie (1438). Pieter Plivier bleek echter wel degelijk pastoor in St. Michiels, zoals Bellins vertelt en hij behoorde tot de weldoeners van het klooster van Zevenborren; cfr. ook *Obituaire du monastère de Groenendaal dans la forêt de Soignes*, uitg. M. DIJKMANS, Brussel, 1940, p. 247 waar hij vermeld wordt als „Petri Pluyver, curati Sancti Michaelis gandensis”; cfr. A. CASSIMAN, o.c., p. 186.

(38) K. F. 114v.

(39) Agnes Sheezen, Kat. vander Schelden. Wouborch van Torhout, Katelijne van Aelst, Janne van Arents en Kat. vanden Hole; cfr. A. CASSIMAN, o.c., p. 155.

(40) Overleden op 11 oktober 1452, K. f. 30v. De naam „Seesen” hebben wij reeds ontmoet bij Pieter de Heeze, die in Syon Oudenaarde de stichting van Syon Kortrijk aanvroeg — of er enig familieverband bestaat met Agneete Seesen kunnen wij uit de bronnen niet afleiden. Wel weten we dat Pieter een dochter Peroene in Syon had. Zie voetnoot (15).

(41) Barbele en niet Katelijne zoals Cassiman beweert (cfr. voetnoot 39). Zij was de eerste geprofeste converse van het St. Agneeteconvent en overleed in 1487 (K. f. 12; f. 51v.). De naam van den Hole treft men ook aan in verband met de oprichting van het klooster van de reguliere kanunniken Ten Hole in Melle (aangesloten bij het Kapittel van Windesheim) door Ludovicus van den Hole in 1424. R. DE KEYSER, *Domus beatae Mariae in Mello*, in *Mon. Wind.*, dl. 1, p. 166.

(42) K. f. 12. Zie ook voetnoot (53).

dat we hun naam kennen, of die na verloop van tijd teruggingen naar Syon? We weten het niet. Het feit dat geen andere namen en overlijdensdata bewaard zijn voor de periode tussen 1438 en 1451 bemoeilijkt een genuanceerde stellingname in dit probleem.

Wel is zeker dat mater Gheertruyt, „die eerste meestersse van den huysen”, uit Syon afkomstig was. Zij had ongeveer twee jaar in St. Agneete geleefd, voor zij er in 1438 stierf⁴³ en schijnt dus in de loop van het jaar 1436 in Gent aangekomen te zijn. Dit lijkt er eveneens op te wijzen dat de zusters uit Oudenaarde niet alle samen, maar eerder druppelsgewijs naar Gent kwamen, wat ook al blijkt uit de uitspraak „eene van den eersten...”⁴⁴.

In 1436 verkocht men immers de eerste woonplaats, het reeds genoemde huisje van Gillis Spierinc, en dit nadat zij er ongeveer een goed jaar (vanaf ca. 1434-1435) gewoond hadden. Met behulp van de vrienden werd een nieuwe woning aangekocht. Het was mater Gheertruyt die dit alles in orde bracht, en waarschijnlijk kwam zij juist om alles te regelen naar Gent⁴⁵. De gemeenschap verhuisde toen naar de huidige Lindelei aan de Leie, waar zij haar definitieve verblijfplaats vond⁴⁶.

Het feit dat met de steun van vooraanstaande leken een groter huis werd gekocht wijst erop dat de jonge gemeenschap een zekere aantrekkingskracht genoot en daarom vrij snel behoefte had aan een ruimere behuizing. Het nieuwe godshuis was „een groot lanc huys totten welken den inganc was vander straten an de leye doer een porte, ende van daer noch voort opclimmende van buten met steenenen trappen, welk huys stont omtrent den middelt tusschen den groote dormtere die namaels ghemaect es, ende den muer van der byloken ... ende hielt in hem eenen tyt van iaren die capelle den dormpter den refter die werccamer ende byna alle die officinen vanden cloosterkenne”⁴⁷.

4. Interne organisatie en geschiedenis tot ca. 1454

In een huis van het Gemene Leven bestond er sensu stricto geen hiërarchie, daar zij geen kloostergemeenschap vormden, geen statuten hadden en geen geloften aflegden⁴⁸. Toch bleek de jonge Gentse gemeenschap onder leiding van enkele bekwame personen te staan.

De gemeenschap stond onder de geestelijke hoede van Mathijs van Aelst⁴⁹. Hij was priester, wordt aangeduid als een geleerd man, en woonde aanvankelijk op het St. Niklaaskerkhof⁵⁰. Later woonde hij tot zijn dood

(43) K. f. 6.

(44) Zie voetnoot (40).

(45) K. f. 6.

(46) Voor een summierere topografische beschrijving, cfr. C. MORLION, *De onuitgegeven kloosterkroniek...*, p. 342-343.

(47) K. f. 4v.

(48) W. LOURDAUX, o.c., p. 28.

(49) K. f. 4v.

(50) K. f. 5: nazicht van De Potter leverde geen resultaat op.

op 14 november 1451⁵¹, buiten aan het godshuis zelf⁵². Wanneer of door wie raakte hij met St. Agneete bekend? De kroniek verstrekt ons hieromtrent geen nadere gegevens, maar wellicht ontstond dit contact via zijn nichtje zuster Katherine van Aelst⁵³, alhoewel het natuurlijk ook zo kan zijn dat zij juist via hem in St. Agneete terecht kwam? In de kroniek wordt ook verder de overlijdensdag meegedeeld van Olivier van Aelst, de vader van Mathijs, maar we hebben geen nadere gegevens over zijn herkomst kunnen achterhalen⁵⁴.

Meer informatie hebben we over de rol die Mathijs in het godshuis vervulde: hij was zoals gezegd de geestelijke leidsman van de zusters. Nam hij hierin de taak van Gillis Spierinc⁵⁵ over? We weten niet wat deze laatste naast het verschaffen van materiële hulp juist voor het godshuis betekende. Wel is zeker dat Mathijs van Aelst in zulke mate de rol van Spierinc overnam dat hij de zusters eveneens op alle mogelijke manieren ter hulp kwam, o.a. ook uit zijn eigen tijdelijke goederen⁵⁶.

Als er problemen waren tussen de zusters onderling, loste hij die op en over het algemeen bleek er een respectvolle relatie te bestaan tussen hem en de zusters⁵⁷. Hij was het ook die de zusters „in groeter oetmoedicheit ende ghewilleghen armoeden ende onderdanicheden hield, in grooten payse ende disciplinen ... afghesceeden van der weerelt, sonder ghe-loften, alleene metten vreesen ende minnen gods”⁵⁸. We zien het ideaal der Moderne Devotie hier dus zeer dicht benaderd; er was dan ook geen sprake van een chaotische wantoestand, zoals dat wel het geval was in Syon Kortrijk, dit tot grote ergernis van de Kortrijkzanen⁵⁹. Mathijs van Aelst hield alle zondagen een sermoen, waarin hij de zusters „tot oetmoedicheiden, tot patientien ende tot alle doechden” aanzette⁶⁰. Later hoorde hij hun om de 14 dagen de biecht⁶¹ en reikte hij hun ook de

(51) K. f. 116.

(52) K. f. 5.

(53) K. f. 4v.; Zie ook voetnoot (42).

(54) 14 januari, geen jaar, K. f. 114-114v.

(55) K. f. 4v. Zie voetnoot (21).

(56) K. f. 5.

(57) „... die met sijnder medicynliker tonghen al dat ghequetst was plach te ghenesene ende dat ontvoecht was plach te herstellene, als de ghene die van hen allen welghemint ende in reverentien ghehouden was”. (K. f. 6v.).

(58) K. f. 5.

(59) Syoens kloosterkroniek, uitg. D.A. STRACKE, passim.

(60) K. f. 5; cfr. ook L. BREURE, o.c., p. 553-558; cfr. ook Syoens kloosterkroniek, uitg. D.A. STRACKE, p. 413 waar verteld wordt dat de zusters in Syon de collaties van hun rector helemaal niet goed vonden. In het „huys van gratien” was dus blijkbaar een kapel aanwezig; toch stonden de zusters ook nog onder leiding van de St. Michielsparochie (K. f. 114). Zie voetnoot (7).

(61) K. f. 5; In Syon Kortrijk waren er betreffende de biecht heel wat wantoestanden: de rector had de gewoonte de zusters meermalen te laten biechten voor hij hun de absolutie gaf. De zusters vatten dit niet als een vernederende straf op, maar als een grapje. De zusters wedden a.h.w. onderling of ze al dan niet zouden weggezonden worden. Elke zuster diende een biechtrol van haar zonden samen te stellen; er waren echter veel zusters die niet konden schrijven, dus lieten ze hun rol door mekaar opstellen. Zo werden goede zusters bekend met slechte voorbeelden of biechten sommigen zaken die zij nooit gedaan hadden. Syoens kloosterkroniek, uitg. D.A. STRACKE, p. 409-411.

H. Communie uit, dit eerst „met oerlove vanden bisscop van dornicke, ende namaels bij privilegien van de paeus”⁶². Kortom, de gemeenschap draaide goed, alles verliep naar wens, de zusters leidden een devoot en sober leven.

Het tijt keerde echter met de Gaverse oorlog (1447-1453), de opstand van Gent tegen hertog Filips de Goede⁶³.

Zoals altijd was dergelijke „oorlog” een verschrikking voor de „kleine man”. Zowel in de kroniek van Syon als in deze van St. Agneete wordt ons daarvan een beeld geboden⁶⁴. Het land werd verwoest, vaak verbrand, er ontstonden hongersnoden en besmettelijke ziekten⁶⁵. Vooral de „pestilentien” eisten hun tol en ook het jonge godshuis werd niet gespaard: negen zusters overleden⁶⁶. Het was voor „thuys van gratien” inderdaad een sombere periode: benevens hun goede vrienden Lysbeth Colins († 1451) en Gillis Spierinc († 1452) was bovendien hun geestelijke vader, Mathijs van Aelst overleden (1451). Kortom, het godshuis verloor de steun van enkele belangrijke vrienden en de rangen waren fel uitgedund; de overgebleven zusters raakten in de chaotische omstandigheden stilaan verspreid.

Immers, na de dood van mater Gheertruyt († 1438), was de leiding van het huis in handen gekomen van Katherine van der Schelden⁶⁷. Deze was zeer bekwaam in de tijdelijke aangelegenheden, doch in de menselijke relaties was zij niet „vriendelic ende moederlic” genoeg, vooral niet tegenover de zieke zusters⁶⁸.

Het gevolg van de chaos en de onenigheid was dat een groot deel van de zusters wegtrok en dat er slechts 9 of 10 bleven „als een saet dat god daer behouden hadde, om in corten tijden eenen grooten ougst daer af te hebbene”⁶⁹. Maar eigenlijk waren zij op dat ogenblik slechts een klein, angstig groepje, van twijfel vervuld⁷⁰. Men bleek bekommerd om elk van de overgeblevenen: sommige zusters zouden immers met behulp van vrienden wel een plaats in een of ander klooster kunnen verwerven.

(62) K. f. 5.

(63) *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 4, 1980, p. 217-218.

(64) Syoens kloosterkroniek, uitg. D.A. STRACKE, p. 198-199 waar men klaagt over duurte, hongersnood en angst.

(65) K. f. 5v.

(66) Alhoewel de kroniek over 9 zusters spreekt, zijn slechts 8 namen bekend; K. f. 5v; K. f. 114-116; K. f. 30v-31.

(67) „die na haer [Gheertruyt] meestersse was” (K. f. 6v.); J. Bellins lijkt hier te suggereren dat er na Gheertruyt geen andere mater meer was. De „meestersse” had de algemene leiding over het huis. Men mag de mater van een huis van het vrije leven echter niet qua functie gelijk stellen aan een priorin: zij vertegenwoordigde slechts een „vrije gemeenschap” zonder geloften naar de buitenwereld toe.

(68) K. f. 5v.; K. f. 8v.; Zij zorgde dat St. Agneete een regel kon aannemen en ze werd daarna op de zelfde dag tot novice gekleed en geprofest. Men belastte haar met de taak van procuratrix: deze droeg de zorg voor alle financiële aspecten van het klooster, dit in samenspraak met de priorin. Waarschijnlijk paste dit ambt beter bij haar karakter. Zij vervulde haar functie tot ca. 1459-1460 en overleed op 25-8-1483 (K. f. 37v; cfr. K. f. 117).

(69) K. f. 6v.

(70) K. f. 7.

Maar dat gold niet voor iedereen ⁷¹. Men besloot dus zelf een regel aan te nemen en tot een monastieke orde over te gaan, iets waarvoor Mathijs van Aelst trouwens voor zijn overlijden ook al geijverd had ⁷². Bleef dan nog het probleem welke regel men zou aannemen.

5. *De overgang naar de regel van de H. Augustinus (1453 - 1454)*

De kerkelijke overheden wensten steeds goed gestructureerde en gebonden groepen waarin God gediend werd. Daarom werden de vrije gemeenschappen, zoniet gedwongen, dan toch dringend aangespoord om over te gaan naar een erkende kloostergroepering. Maar ook de idealen van de Zusters zelf en hun vertrouwdheid met een leven dat toch beïnvloed werd door kloosterdeugden en kloosterpraktijken leidden als het ware spontaan naar het aanvaarden van een monastieke regel. Daarenboven achtten de Moderne Devoten een kloosterlijke levensstaat verheven boven een eerder wisselvallig leven zonder vaste geloften ⁷³.

Vanuit dit standpunt bekeken, wordt het dan ook duidelijk waarom „thuys van gratien” na de chaos van de Gaverse oorlog een meer zekere levenswijze wenste. Na veel wikken en wegen werd besloten om de regel van de H. Augustinus aan te nemen, waardoor de gemeenschap omgevormd zou worden tot een klooster van reguliere kanunnikessen. De regel van de H. Benedictus beschouwden zij als te zwaar, terwijl ze anderzijds de Derde Orde van de H. Franciscus niet als een echte monastieke orde aanvoelden ⁷⁴. Deze evolutie is zeer typisch: zowel wegens de verdachtmakingen als uit verlangen naar een strengere monastiek leven namen de Zusterhuizen, het ene al sneller dan het andere een regel aan. In de jaren voor 1430 koos men meestal de regel van de H. Augustinus, terwijl men in de periode 1430 - 1450 vooral neigde naar de Derde Orde van de H. Franciscus. Na 1450 koos men weer voor Augustinus' regel en gingen ook vele huizen van de Derde Orde naar die regel over ⁷⁵.

In elk geval, al ging er wellicht enige discussie aan vooraf, de keuze van een regel schijnt in het Gentse „huys van gratien” blijkbaar zonder al te veel problemen verlopen te zijn, wat we allicht niet mogen zeggen van de gemeenschap Syon te Kortrijk ⁷⁶.

Moeder Katherine van der Schelden, die in Gent haar huis meer achteruit dan vooruit zag gaan, zocht raad en hulp bij „wisen lieden”. Iedereen vond het aannemen van een regel een mooi, maar toch vrijwel onuitvoerbaar plan, vooral omdat het godshuis zo arm was: de gemeenschap wordt beschreven als een „nauwe plaetse, ydel van renten, sonder alle cloosterlicke ghesecten, bloot van ornamenten, kelcken, boecken ende allen anderen dinghen die totten godlicher diensten behoe-

(71) „waer laten wy die andere, die simpelder syn ende ten cloostere onbequame, der welcken salicheit wy oec besorghen moeten” (K. f. 7).

(72) K. f. 7v.-8.

(73) W. LOURDAUX, o.c., p. 37-38.

(74) K. f. 7v.-8.

(75) R. POST, *The Modern Devotion*, p. 493.

(76) Syoens kloosterkroniek..., uitg. D.A. STRACKE, p. 413-428.

ren..." bezittende „noch niet twee pont groote in iaerlicscher renten" ⁷⁷. Deze armoede staat wel in schril contrast met de zekere welvaart en materiële welstand die de Zusters van het Gemene Leven in St. Margriete te Deinze verworven hadden, en waardoor zij in 1455 de regel van de H. Augustinus gemakkelijk konden aannemen ⁷⁸.

Andermaal deed men dus in het toekomstige St. Agneete een beroep op de hulp van vrienden. Sommige personen, die niet bij naam genoemd worden, hebben „daer in dientijt priesterlijke ornamenten oec gegeven", en ook moest de plaats waar de zusters woonden uitgebreid worden ⁷⁹. Doch de voornaamste hulp bij dit alles werd geboden door Iulite Sgruters en door Gillis de Platea.

6. De rol van Iulite Sgruters en Gillis de Platea

Iulite (ook Iueta) Sgruters was de weduwe van Ghyselbrecht de Grutere, die overleden was op 8 januari 1439. Uit de obituaire notitie die in de kroniek aan deze Ghyselbrecht gewijd wordt, mogen we besluiten dat Iueta slechts na zijn overlijden met het godshuis in contact kwam ⁸⁰. Ghyselbrecht de Grutere was de derde drager van deze naam; hij was de zoon van Ghyselbrecht de Grutere en Elizabeth Damman. Zijn voorouders en ook hij zelf waren nauw betrokken bij het bestuur van de stad Gent. Zijn vrouw, Iueta, was de dochter van Daniel Rym en Elizabeth van Munte ⁸¹. Uit het huwelijk van Ghyselbrecht en Iueta zijn drie kinderen bekend.

Welke voordelen genoot St. Agneete nu door toedoen van Iueta Sgruters, geboren Rym? Zij wordt door Bellins de „eerste weldoenster" van het klooster genoemd ⁸² en in haar grafschrift treffen we de benaming „praecipia fundatrix" aan ⁸³. Een dagelijkse mis, die zij elders in „onsekeren plaetsen" liet houden heeft zij in St. Agneete „ten eeuwewghen toecommenden tijden ghefundeert ende met sekeren erffelicken renten ghedoteert". Daarbij gaf ze nog een zware kelk en een nieuw misboek dat uit twee delen bestond ⁸⁴.

Wanneer heeft zij St. Agneete met deze giften begunstigd? Was haar gift nog gericht aan de gemeenschap van het Gemene Leven, zodat deze met de zopas verworven rijkdom een regel konden aannemen, of was het werkelijk de eerste weldaad die het nieuw opgerichte klooster ont-

(77) K. f. 8v-9.

(78) M. VAN FLETEREN, o.c., p. 100-101.

(79) K. f. 9v.

(80) K. f. 114.

(81) R. DE VEGIANO, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comité de Bourgogne*, dl. 2, Gent, 1865, p. 883. De familie Rym was een adellijke familie, bekend vanaf 1177 toen Boudewijn Rym op kruistocht trok; ID., o.c., p. 1709; cfr. ID., o.c., p. 1401: beschrijving van wapenschild. Uit het geslacht Rym stamden in de 14de eeuw verschillende klerken en schepenen.

(82) K. f. 4v.

(83) F. DE POTTER, o.c., dl. 8, p. 224; zij had dus niets te maken gehad met de oprichting van St. Agneete als „huis van het Gemene Leven".

(84) K. f. 9v.

ving (dus voor of na 10 juli 1454)? De bronnen bieden hieromtrent geen duidelijkheid. F. De Potter neemt als datum van deze gift trouwens 1455 aan, maar het is onduidelijk op welke basis ⁸⁵.

In een later stadium, toen Iueta zich beklaagde dat zijzelf, noch één van haar kinderen de religieuze levensstaat verkozen had, werd haar de jonge converse Baerbele Sneven toegewezen als „gheestelycke dochter”. Iueta gaf dan 30 pond waarmee een lijfrente van 3 pond gekocht werd op Baerbere Sneven, zodat deze om die reden haar noviciaat mocht aanvangen, en later tot koorzuster geprofest werd ⁸⁶. Iueta Rym stierf op 1 mei 1468 en ze werd in St. Agneete begraven ⁸⁷.

Hoe belangrijk Iueta ook was met haar gift aan het jonge klooster, toch is het hier het geschikte moment om te wijzen op de belangrijke rol van meester Gillis de Platea ⁸⁸, zonder wie het St. Agneeteklooster er nooit zou gekomen zijn. De Platea trad immers op als raadsman en onderhandelaar in de ganse onderneming. Samen met meester Pieter de Jonghe, „deken der kerstenheit van ghend” ⁸⁹, stelde hij een supplek ⁹⁰ op die door Pieter de Jonghe en Mathijs Fierens gepresenteerd werd aan Jan Chevrôt, bisschop van Doornik. Op 10 juli 1454 werd dan de — niet meer bewaarde — stichtingsoorkonde uitgevaardigd ⁹¹. De bronnen waarop Sanderus zich baseerde om te zeggen dat het klooster op 7 juli 1451 de regel aannam ⁹² of van Dierckx dat J. Chevrôt in 1454 aan het klooster een gebouw op de Gansdries schonk ⁹³ konden niet achterhaald worden; in elk geval worden deze gegevens niet in de kroniek vermeld.

Meteen na 10 juli moesten dan ook alle maatregelen getroffen worden om de instelling van het kloosterslot en van alle ambten vlot te laten verlopen.

Uit het Leuvense St. Ursulaklooster ⁹⁴ werden twee religieuzen, met name Thomazine Bernoys ⁹⁵ en Katherina Sruuschen ⁹⁶ in St. Agneete

(85) F. DE POTTER, o.c., dl. 8, p. 219.

(86) K. f. 35-35v.

(87) F. DE POTTER, o.c., dl. 8, p. 224.

(88) Gillis van der Straeten verlatiniseerde zijn naam tot Gillis (Egidius) de Platea; K. f. 7 en 10.

(89) K. f. 11. Pieter de Jonghe stond ook het St. Barbaraklooster in Gent bij, cfr. A. CASSIMAN, o.c., p. 158-159. Hij wordt samen met zijn vrouw vermeld als weldoener in het obituarium van Elsegem (A. FAYEN, o.c., p. 358).

(90) K. f. 10v.-11; de juiste datum wordt niet vermeld.

(91) Deze oorkonde, „des selfs heeren bisscops van dornicke litteren, op die erectie ende deputatie verleent” was gedateerd op 10 juli 1454 (K. f. 11v.).

(92) A. SANDERUS, *Flandria Illustrata*, dl. 1, Tielt, heruitgave 1973, p. 138.

(93) Ch. L. DIERCKX, *Mémoires sur la ville de Gand*, dl. 2, Gent, 1815, p. 656.

(94) Klooster van reguliere kanunnikessen, ook geheten „ter elfdusentich maechden”, gelegen in de Halvestraat te Leuven; cfr. E. PERSOONS, *Prieuré de Sainte Ursule à Louvain*, in *Mon. belge*, dl. 4, p. 1323-1332.

(95) De naam Thomazine Bernoys komt in de kroniek niet voor, wel Thomazine Sruuschen (K. f. 112), waar men elders ook spreekt van Katherine Sruuschen (K. f. 117). We kunnen deze beide zusters echter identificeren aan de hand van M. PIOT, *Een klooster te Leuven onder invloed der Devotio Moderna: St. Ursula of het klooster der 11.000 maagden (1415-1511)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1963, p. 83. Piot concludeert op basis van de onuitgegeven kroniek van

aangesteld respectievelijk als mater⁹⁷ en als leermeesteres der jongeren ; in casu moesten zij de overgebleven Zusters van het Gemene Leven inwijden in de kloosterlijke levenswijze. Weerom was het Gillis de Platea die deze zaak geregeld heeft. Waarschijnlijk nam hij contact op met het Leuvense klooster voor de eigenlijke oprichting van het klooster van St. Agneete zelf — het feit wordt door Bellins namelijk verhaald voor hij spreekt over het indienen van de suppliek — doch vermoedelijk kwamen zij pas na 10 juli 1454 in Gent aan. Deze zending vanuit St. Ursula was geen uniek feit ; vanaf 1448 zond St. Ursula leermeesteressen naar Nederwetten (Zoeterbeek). De reeds genoemde Thomazine Bernoys was ook bij dit project als rector betrokken⁹⁸.

Als visitatores voor het nieuwe St. Agneeteklooster werden de prior van Elsegem⁹⁹ en de deken van de christenheid van Gent¹⁰⁰ aangesteld. Hun taak bestond erin het klooster jaarlijks te bezoeken, de bewoners te ondervragen, de tekorten op te sporen en de misbruiken te verbeteren. Ook stelden zij de biechtvaders aan. De prior van Elsegem (of een van zijn paters die hij daartoe opdracht gaf) deed in St. Agneete de inkleeding van de nonnen en nam de professiegeloften af¹⁰¹. Voor St. Agneete zijn voor de behandelde periode geen professiegeloften bewaard, maar waarschijnlijk waren ze ongeveer gelijk aan de professiegeloften zoals die door de bisschop van Doornik goedgekeurd werden voor Syon te Oudenaarde¹⁰².

Alhoewel in 1453 na de Gaverse oorlog negen of tien zusters van het Gemene Leven in „thuys van gratien” overgebleven waren, zijn ons slechts de namen bekend van enige zusters die op 26 november 1454 tot novicen van het St. Agneeteconvent ingekleed werden¹⁰³. Daar de stich-

Petrus Ympens, *Chronicon Bethlemiticon*, vermeldt dat Thomazine Bernoys omstreeks 1445 (!) drie jaar in St. Agneete verbleef en daarna door St. Ursula met een gelijkaardige opdracht naar Nederwetten (Zoeterbeek) gestuurd werd ; omstreeks 1455 zou ze dan weer in St. Ursula terug gekomen zijn. Thomazine had haar professiegeloften afgelegd op 15-6-1424. In haar moederklooster vervulde zij de functie van procuratrix. Zij overleed op 16-8-1481. (M. PIOT, o.c., p. 163).

(96) K. f. 10v. Het betreft hier Catharina Ruymthen, in de kroniek verbasterd tot Sruuschen. Zij profeste op 20-6-1422 en overleed op 30-1-1470 ; cfr. M. PIOT, o.c., p. 83 ; p. 163.

(97) Zelfs na de oprichting van St. Agneeteklooster wordt zij nog „mater ofte regieresse” genoemd ; de term „priorin” werd pas gebruikt van zodra St. Agneete een rector bekam uit een klooster van reguliere kanunniken, aangesloten bij het Kapittel van Windesheim (in casu Jacob Voetwaters uit Zevenborren, 1457-1458). In 1454 was Willem van den Vate, priester en kapelaan in de Bijloke, aangesteld om in St. Agneete de biecht af te nemen en de H. Communie uit te reiken. (K. passim).

(98) Zie voetnoot (95).

(99) K. f. 11 en 32v. Op dat ogenblik Johannes Eggaert, zoon van de reeds vernoemde Jan Eggaert. Zie voetnoot (17) en (26).

(100) K. f. 11. Op dat ogenblik de reeds vermelde Pieter de Jonghe. Zie voetnoot (89).

(101) K. f. 32v.

(102) Cfr. R. VANDERDONCKT, o.c., p. 134.

(103) Katherine van der Schelden, op dezelfde dag ook geprotest ; Wouburch van Thorout, die later het tweede gedeelte van de kroniek samenstelde en ook de

tingsoorkonde van St. Agneete zoals gezegd niet bewaard is, beschikken we niet over inlichtingen betreffende het kloosterhabijt van de zusters. Evenmin treffen we hieromtrent gegevens aan in de kroniek zelf. Wel schreef de bisschop van Doornik in 1455 aan de zusters van St.-Margriete te Deinze, die op dat ogenblik de regel van de H. Augustinus aannamen, voor dat zij het habijt zouden dragen van het klooster Galilea te Gent¹⁰⁴. De kans is dus groot dat men in St. Agneete een conform habijt droeg.

Wie was nu eigenlijk die Gillis de Platea, die er zo veel voor deed dat St. Agneete een regel kon aannemen en die bij alle belangrijke gebeurtenissen in het jonge convent zijn invloed liet gelden?

Alhoewel in de kroniek Gillis' belang voor St. Agneete nogal in de verf gezet wordt, krijgen we weinig inlichtingen over zijn persoon zelf, en zijn we daarvoor aangewezen op externe bronnen.

Uit de matrikels van de Leuvense Universiteit blijkt dat de Platea afkomstig was uit het bisdom Doornik¹⁰⁵. Verder had hij verwanten, afkomstig uit Gent¹⁰⁶. Ook de vele relaties die hij in het Gentse bleek te hebben, vooral met de kerkelijke overheid en met vooraanstaande personen, wijzen op een zekere bekendheid met, zoniet afkomst uit, Gent.

In 1443 ingeschreven aan de Leuvense universiteit, beëindigde hij zijn studies in de artes op 23 februari 1446¹⁰⁷. Eveneens in 1446 behaalde hij zijn baccalaureaat in de theologie¹⁰⁸. Op 2 april 1447 promoveerde hij als 12de op 33 tot magister in de artes, en op 12 mei van het zelfde jaar vond de inceptio van zijn magisterium plaats¹⁰⁹. In 1449 werd vanuit Leuven een rotulus¹¹⁰ met een verzoekschrift naar Rome gestuurd. Tussen de professoren en suppoosten wordt Egidius de Platea „in artibus magister et regens” vermeld. Jan Bellins, auteur van het eerste gedeelte van de kroniek van St. Agneete, kende de Platea persoonlijk en duidt hem aan als regent van de pedagogie „de Valk”¹¹¹. Dit gegeven konden wij echter niet controleren al blijkt dat de Platea wel zekere bindingen had met

tweede mater van het klooster was (1456-1458); Katherine van Aelst, nicht van Mathijs van Aelst; Johanne van Aren; Tot de zusters van het Gemene Leven behoorden verder nog Baerbele van den Hole, de eerste converse en Baerbele Patrix (Paterickx), de eerste donatin. Wellicht had ook Livine Sutters, die later tot non geprotest werd, in het vroegere „huys van gratien” gewoond.

(104) M.R. VAN FLETEREN, o.c., p. 102: „... tunica exteriori grisea cum subtili et velo ad instar sororum ...”

(105) Matricule de l'université de Louvain, dl. 1, 1426-1453, uitg. E. REUSENS, Brussel, 1903, p. 38.

(106) Hij was verwant aan Charles Serraes uit Gent, prior van de Kartuis te Hérinnes. Cfr. H. DELVAUX, Chartreuse de Hérinnes, in Mon. belge, dl. 4, p. 1443.

(107) Acta Facultatis Artium, II (A.R.A., Fonds Univ. Leuven 711), f. 93. Met dank aan dhr. Van Belle.

(108) K. f. 10; Over de juiste datum bestaat twijfel: E. REUSENS, o.c., p. 38 vermeldt 26 januari 1446; in de genoemde A.F.A., II (F.U.L. 711), f. 95v. vermeldt men maart 1446.

(109) A.F.A., II (F.U.L. 711), f. 119v.

(110) Rotulus ou liste ... en 1449, uitg. E. REUSENS, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, dl. 26, 1896, p. 313.

(111) K. f. 7 en K. f. 10.

de Valk ¹¹². Hij zette zijn studies aan de universiteit nog verder door ook nog een licentie in de theologie te behalen ¹¹³.

Verder was de Platea minstens vanaf 1472 kanunnik van St. Pieter te Leuven ¹¹⁴. Het is in deze functie dat hij betrokken was bij het invoeren van de regel van de H. Augustinus in Ter Elze te Zichem (4 februari 1474) ¹¹⁵.

In de kroniek van St. Agneete wordt nog beschreven hoe de Platea in 1482 aanwezig was op de feestelijkheden ter gelegenheid van de kerkwijding ¹¹⁶, maar daarna zijn we zijn spoor bijster tot 1489.

Toen besloot Walter Waterleet, vroegere cantor en kapelaan van hertog Karel de Stoute, kanunnik van St. Pieters te Leuven, proost van Maubeuge en scholasticus van St. Goedele te Brussel, tot de stichting van een Kartuis te Leuven. Op dat ogenblik maakte een zieke Gillis de Platea zijn testament op. Hij verdeelde zijn bezittingen tussen St. Agneete, Ter Elze in Zichem en de nog op te richten Kartuis te Leuven, op voorwaarde althans dat dit laatste klooster binnen de drie jaar voltooid zou zijn ¹¹⁷. Opmerkelijk is dat de Platea in de kroniek van de Kartuis van Leuven —

(112) De *Acta Facultatis Artium* ontbreken vanaf 1448. Dr. E. De Maesschalk was zo vriendelijk om in zijn onuitgegeven doctoraatsverhandeling (1977) omtrent collegestichtingen aan de Leuvense Universiteit op te sporen of de Platea in zijn bronnengegevens als regent van de Valk voorkomt, maar kon ons hieromtrent geen bevestiging geven. Wel deelde hij ons mee dat de Platea testamentuitvoerder was van Everardus Koteken van Zwolle, regent van de Valk, en van Egidius Bailleul, exregent van de Valk en later professor in de theologie. De zelfde Bailleul was een weldoener van St. Ursula in Leuven (M. PIOT, o.c., p. 173-174) en kende ook St. Agneete goed, want hij bracht zijn nicht Stevenine Groetheers er als kind, opdat zij er „in tafelen” zou wonen. Zij werd later tot non geprofest en werd zelfs priorin in St. Agneete (1492-1518) (K., *passim*). Tijdens de wijding van de nieuwe kloosterkerk werd er uit zijn naam nog een posthume offerande gebracht (1482) (K. f. 46v.).

(113) De concrete datum konden wij nergens achterhalen, maar vermoedelijk was het kort na 1454, want Jan Bellins beschrijft de Platea bij zijn eerste tussenkomst voor St. Agneete als „doenter tyt backeleer ende cort daer naer licenciaet in theologien” (K. f. 10). Tot slot vinden we hem nog vermeld in „*Actes ou procès-verbaux des séances tenues par le conseil de l'université de Louvain*”, dl. 2, uitg. A. VAN HOVE, Brussel, 1917, p. 116, 303 en 308.

(114) A.R.A. Brussel, Fonds Universiteit Leuven, nr. 921, f. 58v.-60 en nr. 922, f. 56v.-58; met dank aan Dr. E. De Maesschalck.

(115) Het begijnhof te Zichem stond onder het patronaat van het St. Pieterskapittel te Leuven. In 1468 werd dit begijnhof omgevormd tot een klooster van de Derde Orde van de H. Franciscus en in 1474 namen deze zusters de regel van de H. Augustinus aan. Jan Bellins, die we al ontmoetten als rector in St. Agneete en als auteur van het eerste gedeelte van de kroniek van St. Agneete, werd er aangesteld als rector. Gillis de Platea werd visitator en hij zorgde er ook voor dat twee zusters uit St. Agneete naar ter Elze kwamen om met de installatie van het nieuwe klooster te helpen. Het betrof Jeanne van den Wijngaarde, subpriorin van St. Agneete, die er de eerste mater werd. Met haar vertrok de converse Katherine van den Walle, die in Ter Elze de taak van procuratrix vervulde, er haar professiegeloften aflegde en er van 1498 tot 1508 zelf priorin was. Cfr. E. PERSOONS, *Prieuré de Notre Dame Ter Elze à Zichem*, in *Mon. belge*, dl. 4, 1971, p. 1276-1278.

(116) K. f. 46.

(117) A. DELVAUX, *Chartreuse de Louvain*, in *Mon. belge*, dl. 4, p. 1467; *Chronique de la Chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 [sic] jusqu'à l'année 1525*, uitg. E. REUSENS, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, dl. 14, 1877, p. 232-233.

waarin deze gebeurtenissen verhaald worden — aangeduid wordt als „archidiaconus Hanoniae”¹¹⁸. De juiste overlijdensdatum van de Platea is niet bekend, maar de akte van uitvoering van zijn — overigens niet bewaard — testament dateert van 8 februari 1493¹¹⁹. Vermeldenswaard is verder dat de Platea nog tijdens zijn leven aan het convent gevraagd had om een kapel, gewijd aan de H. Gillis te bouwen. Hij liet het klooster daarvoor een erfenis van 57 pond, 7 schellingen en 10 denieren. De kapel werd inderdaad verwezenlijkt volgens het plan dat meester Gillis daartoe gemaakt had. Ze werd voltooid in 1512, docht kostte meer dan het voorziene bedrag¹²⁰.

Rest ons nog de vraag naar de relatie tussen Gillis de Platea en hertogin Margaretha van York¹²¹. Volgens de kroniek van St. Agneete waren zij goede bekenden, en de Platea wordt er zelfs de biechtvader van de hertogin genoemd¹²². Feit is dat Margaretha van York door toedoen van de Platea met St. Agneete in contact kwam¹²³. Zij schonk St. Agneete een kloosterkerk, waarvoor zij de eerste steen legde¹²⁴, en zij was samen met de Platea aanwezig op de feestelijke kerkwijding¹²⁵. De kleine wees Jeanne van Luxemburg, dochter van de graaf van St. Pol, die aan de goede zorgen van de hertogin toevertrouwd was, werd in 1478 door Margaretha in St. Agneete ondergebracht om er opgevoed te worden¹²⁶. Later legde deze Jeanne in St. Agneete haar professiegeloften af en het klooster bekwam vele rijkdommen uit haar erfenis¹²⁷. Wanneer de Kartuis van Leuven opgericht werd door Walter Waterleet, die banden had met het Bourgondische hof, legde zij ook voor dit bouwwerk de eerste steen¹²⁸ en zoals gezegd was ook de Platea bij dit feit betrokken. Dat Margaretha en Gillis de Platea goede vrienden waren, blijkt dus niet alleen uit de kroniek van St. Agneete, maar ook uit externe gegevens. Was Gillis omstreeks 1478 werkelijk de biechtvader van de hertogin¹²⁹? Het is niet

(118) Het aartsdiakonaat Henegouwen maakte deel uit van het bisdom Luik, waartoe ook een gedeelte van de stad Leuven behoorde. Cfr. W. NOLET en P.C. BOEREN, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, p. 216-224.

(119) Met dank aan Dr. E. De Maesschalk.

(120) K. f. 77v.-78.

(121) Margaretha van York (1446-1503) was de jongere zuster van de Engelse koning Edward IV en werd in 1468 in het raam van de internationale betrekkingen tussen Engeland en het Hertogdom Bourgondië uitgehuwelijkt aan hertog Karel de Stoute. Na het overlijden van haar man vervulde zij in de Nederlanden nog een belangrijke rol achter de schermen van het politiek toneel. Zij hielp veel kunstenaars en bezocht talloze kloosters en religieuze instellingen, waaronder St. Agneete. Cfr. art. Margaretha van York, in W. P. Encyclopedie van Vlaanderen, dl. 4, 1974, p. 248-249.

(122) K. f. 26v. en f. 81.

(123) K. f. 26v.-27.

(124) 12 dec. 1472 (K. f. 27-27v.). Gillis de Platea was op deze feestelijkheden natuurlijk zelf ook aanwezig.

(125) 19 mei 1482 (K. f. 45).

(126) K. f. 81.

(127) K. passim.

(128) Zie voetnoot (117).

(129) K. f. 26v.-27; „dat ons alder ghetrauste vader meester Gillis van der Strate, die in dit gheschrifte dicwyle int herdincken komt, ten selven tyt [1478,

Bellins, die de Platea persoonlijk kende, die ons dit meedeelt, maar wel de derde auteur van de kroniek, die omstreeks 1535 schrijft en die minder goed ingelicht is over de vroegere periode. Daarom moeten we met deze mededelingen extra op onze hoede zijn. Maar wel is bekend dat Jan Briart uit Ath, een bekend theoloog, vanaf 1490 als biechtvader van hertogin Margaretha aangesteld werd¹³⁰. Toeval of niet dat dit samenvalt met de ziekte en de dood van de Platea?

7. *Besluit*

In deze korte bijdrage hebben we getracht een beeld te schetsen van de ontstaansgeschiedenis van het St. Agneeteconvent in Gent. Als dochterstichting (1434) van Syon te Oudenaarde was St. Agneete eerst een huis van het Gemene Leven. In 1454 werd dan de regel van de reguliere kanunnikessen van de H. Augustinus aangenomen. We hebben hier de namen vernoemd van enkele Gentenaars die zich met deze jonge gemeenschap verbonden voelden; de meeste aandacht ging daarbij naar meester Gillis de Platea, die banden had met de Leuvense universiteit en — in een latere fase van zijn leven — met het Bourgondische hof. Ook toen St. Agneete in 1454 een klooster van reguliere kanunnikessen werd, bleef het banden onderhouden met vooraanstaande leken: de relatie met hertogin Margaretha van York is daarvan wel het meest bekende voorbeeld. De bezoeken van de hertogin worden in dit artikel wel even aangestipt, maar we kunnen hier eveneens de namen vernoemen van Niclaes Triest, Laureins de Maech, de familie Ravenstein... die allen St. Agneete in het verdere verloop van de 15de eeuw bezochten en het klooster met rijke schenkingen bedachten.

komst van Jeanne van Luxemburg] biechtvader was van der voornoemden hertoghinne" (K. f. 81).

(130) L. HOMMEL, Marguerite d'Yorck ou la duchesse Junon, Parijs, 1959, p. 161 e.v.